

## »MON(T)JOIE!« I NJEGOVE SEMANTOLEKSIČKE VARIJANTE

VERA GERERSDORFER  
Filozofski fakultet u Zadru

UDK: 804.0-54:840(091)  
Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 1984-10-29

Ratni poklič franačkih kraljeva: »*Mon(t)joie!*« starofrancuski i etimološki rječnici francuskog jezika pretežno tumače kao »brdo radosti« sa semantoleksičkim varijantama: »humak, uzvišica«, »putokaz«, »hrpa (kamenja)«, »gomila (radosti)«, »vrhunac (sreće, radosti)« i sl.

U ovom radu autor polazi od pretpostavke da postanak pokliča stoji u izravnoj vezi s kultom svetog Dionizija i da je zato potrebno istraživati povijesne izvore i zapise o štovanju tog sveca. Ovdje se u prijevodu s latinskog izvornika prvi put objavljuje za problem relevantni odlomak iz *Života sv. Dionizija* Isusovca Pierrea Halloixa u rijetkom izdanju J. P. Mignea koje se čuva u knjižnici samostana sv. Mihovila u Zadru. Sadržaj tog teksta govori u prilog autorovu mišljenju da u proučavanju etimološkog izvora imenice *Mon(t)joie* treba kao prvo uzeti u razmatranje puni oblik franačkog bojnog pokliča: »*Mon(t)joie saint Denis!*«, koji se razvio na temelju zamjene Jupitera (*Mon Jove* a ne *mon joye*) sa svetim Dionizijem. Njegove semantoleksičke varijante rezultat su pučkoetimološkog razvitka integralnog ratnog pokliča.

U varijantama pak značenja: »putokaz«, »hrpa (kamenja)«, »vrhunac« itd. autor vidi posebnu semantoleksičku skupinu koja nije još ni danas točno definirana, ali koja prije ukazuje na galskolatinski nego na franački izvor kao što utvrđuje većina odgovarajućih rječnika.

»*Munjoie!*« *escriet, ço est l'enseigne Carlun.*  
(»*Munjoie!* uskliknu, to je bojni poklič Karlov«).  
*Pjesma o Rolandu*. XCIV 1234; id. *ibid.* XCV 1260; CV 1350; CXLVII, 1974.

U svom punom obliku bojni poklič franačkih kraljeva glasio je: »*Monjoie saint Denis!*«, što znači: »*Monjoie sveti Dionizije!*« U francuskoj junačkoj epici kao i u nekim drugim djelima francuske srednjovjekovne književnosti on se obično pojavljuje skraćeno: *Mon(t)joie!* Porijeklo ove riječi etimološki rječnici i rječnici starofrancuskog jezika uglavnom dovode u vezu s imenicama *mont* »brdo«, gora« i *joie* »radost«. To će nam pokazati sljedeće definicije koje donosimo u prijevodu:

— *Dictionnaire de l'ancienne langue française et de tous ses dialectes du IX<sup>e</sup> au XV<sup>e</sup> siècle* par Frédéric Godefroy, *Tome cinquième*.

Paris, 1888, 400:

2. MONTJOIE, *montjoyes, monjoie, mongoie*, bivši ratni poklič francuskih vitezova:

*Montjoie escrient a haut ton*  
(Mousk. CHRON., 6950, REIFF)  
*Escrient Monjoie et se fierent entr' eus.*  
(MEN. DE REIMS, 375, Wailly).

*Le cris de ces François est  
de lonc temps Montjoye;*  
(GIR. DE ROSS., 3717, Mignard);

Izneseni primjeri pokazuju da se monumentalni Godefroyov Rječnik ne upušta u etimološka objašnjavanja riječi *Mon(t)joie* nego navodi samo definiciju njezinih osnovnih značenja. Jer, poput ostalih rječnika, na strani 399 on spominje još i druga značenja te iste riječi: »MONTJOIE — *joye, monjoie, montjoe, mongoye* s. f., brežuljak, uzvišica, ponekad i hrpa kamenja:«

— R. Grandsaignes d'Hauterive, *Dictionnaire d'ancien français, Moyen Âge et Renaissance. Larousse 1947, 420*: »*Monjoie, montjoie, monjoë* n. f. (XII—XVI). 1. *Monjoie Saint Denis*, ratni poklič francuskih vitezova (*La Montjoie* bijaše ime brda kraj Pariza na kojemu je sveti Dionizije doživio radost mučeničke smrti. Brdo radosti). 2. semantičkim širenjem *montjoie* je značilo brdo. — 3. Hrpa kamenja za označavanje putova; 4. Gomila, hrpa; 5. obilje; 6. radost;

A. J. Greimas, *Dictionnaire de l'ancien français jusqu'au milieu du XIV<sup>e</sup> siècle. Larousse 1968, 423*: »*Monjoie, monjoe, montjoie*, franačko *mund-gawi* »obrana zemlje«; 1. uzvišica, brežuljak; 2. hrpa, velika količina; 3. gomila; 4. vrhunac, sreća; 5. ratni poklič francuskih vitezova;

— E. Gamillscheg, *Etymologisches Wörterbuch der franz. Sprache. Heidelberg 1928, 621*: »*Montjoie* »putokaz; granični humak; hrpa« 12. st., starofrancuski »brežuljak« i »hrpa kamenja«; potvrđeno u *Pjesmi o Rolandu* i kao bojni poklič; pučka etimologija je vjerojatno tek sekundarno povezala ovu riječ s *mont* »brdo« i *joie* »radost«; osnova riječi nije sigurna; možda je franačko\* *mund-gawi* »pogranična župa; zaštita zemlje«; teško da će biti starofr. *murgier* »obluci, šljunak« a ni *Mons Jovis* u značenju »brežuljak« ili *meum gaudium* za bojni poklič. *Diez 642*;«

— Hatzfeld — Darmesteter, *Dictionnaire Général de la Langue Française, II, Cinquième édition, Paris 1546. § 175*: »*Montjoie*. Izgleda sastavljeno od *mont* i *joie*, točno: »brdo radosti«. U srednjem vijeku ova je riječ bila usvojena kao ratni poklič Francuza. — Kamena humčica koju su nekada podizali na cestama da označi dobre puteve. Figurativno: »hrpa, gomila;«

— W. v. Wartburg, *Französisches Etymologisches Wörterbuch, Band VI, III Teil 1966. Basel - Zbinden Druck und Verlag A. G., 120*: »Lat. *Monticellus*, umanjeno od MONS potvrđeno već od 500 dalje. U galoromanskom riječ se pojavljuje već početkom XII stoljeća u smislu »gomila« i to značenje uskoro potiskuje ono prvobitno. Iz francuskog posuđeno u sicilijanskom *munseddu* »hrpa«, u kalabreškom *munzieddu*;«

— Du Cange, *Glossarium mediae et infimae latinitatis. Tomus V, 510—511*: »MONS GAUDII; bojni poklič francuskih kraljeva. *Montjoie* ili *Montjoie S. Denys* po brdu kraj Pariza na kojemu je sv. Dionizije podnio mučeničku smrt pod carem Decijem, kao što smo upravo tamo saznali. Matej Parižanin.«

Od svih u ograničenom broju ovdje navedenih rječnika ratni poklič Francuza u njegovu punom obliku citiraju samo *Grandsaignes d'Haute-rive* i *Du Cange*. Njegov etimološki korijen potonji rječnici komentiraju također na isti način.

Gamillschegov *Etimološki rječnik francuskog jezika* pak, kao što se vidi, jedini je koji o etimologiji franačkog pokliča kazuje *nešto više*, naime, da je ona neizvjesna i da se teško može prihvatiti Diezovo tumačenje »Jupiterovo brdo« (*Mons Jovis*) u značenju »humak« ili *meum gaudium* »moja radost«.

Suprotno Gamillschegovoj skeptičnoj konstataciji smatramo da postanak franačkog pokliča *stoji u izravnoj vezi s kultom sveca i mučenika Dionizija<sup>1</sup> i da je zato potrebno istraživati povijesne izvore i zapise o štovanju tog istog sveca*. Jer, može se pretpostaviti da ti posljednji upravo sadrže i poneko semantoetimološko objašnjenje ili saopćenje o samom pokliču i o njegovim značenjskim varijantama.

U knjižnici sv. Mihovila u Zadru čuva se rijetko izdanje J. — P. Migne (sign. VII d 4 2085), čiji originalni naslov u skraćenom obliku glasi: »PATROLOGIAE CURSUS COMPLETUS, SEU BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRATA, UNIFORMIS, COMMUNIS, OECONOMICA OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM, SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM, SIVE LATINORUM, SIVE GRAECORUM, QUI AB AEO APOSTOLICO AD AETATEM INNOCENTII III (ANN 1216) PRO LATINIS ET AD PHOTII TEMPORA (ANN. 863) PRO GRAECIS FLORUERUNT:

RECUSIO CHRONOLOGICA  
SERIES GRAECA  
ACCURANTE J. — P. MIGNE  
BIBLIOTHECAE CLERI UNIVERSAE,  
PATROLOGIAE GRAECAE TOMUS IV.  
S. DIONYSIUS AREOPAGITA.  
1857

---

<sup>1</sup> *Denis* ili *Denys* (lat. *Dionysius*), mučenik i prvi pariški biskup. Papa ga je u pratnji svećenika Rustika i đakona Eleuterija poslao u gradić *Lutetia* da propovijeda Evanđelje. Mučeničku smrt doživio je zajedno s dvojicom svojih pratilaca ali ne na brdu Montmartreu nego u selu Catulliacusu, danas Saint-Denis. Tamo se nalazio njegov grob na kojemu je bila podignuta crkva. Pod Klotarom II oko g. 625. Dagobert, ondašnji kralj Austrazije, utemeljio je u čast svecu nedaleko crkve samostan u kojemu su se sahranjivali franački kraljevi. Godine 626. kralj je ostatak sv. Dionizija dao prenijeti u opatijsku crkvu. Poslanje i smrt ovog sveca datiraju iz III a ne iz I stoljeća kao što se ponekad mislilo.

Na molbu Ljudevita Pobožnoga Hilduin, učitelj reimskog biskupa Hincmara, sastavio je *Život svetog Dionizija* u kojemu je ovoga sveca poistovjetio s Dionizijem Areopagitom. To je imalo za posljedicu da je pod Karlom Celavim zavladao neobično veliko zanimanje za spise Areopagite. Sam kralj Karlo Celavi obratio se onovremenom najboljem talijanskom helenistu, učenomu Anastaziju Knjižničaru, s molbom da mu dostavi biografske podatke o Dioniziju. Anastazije mu je poslao prijevod jednoga *Života* ovog sveca iz god. 876. što ga je otkrio u Rimu i koji je po njegovu mišljenju potvrdio identitet Areopagite sa svetim Dionizijem (*Denisom*) Pariškim. Reto R. Bezzola, *Les Origines et la Formation de la Littérature courtoise en Occident*. Première Partie. La tradition imperiale de la fin de l'Antiquité au XI<sup>e</sup> siècle. Paris 1959, str. 156, 156/3, 206, 206/5.

V. između ostalog i *Larousse du XX<sup>e</sup> siècle*, Tome II, 1929, str. 767.

Spomenuto izdanje sadrži, između ostalog, i životopis svetog Dionizija Areopagita koji je napisao Isusovac *Pierre Hilloix* pod naslovom *Vita S. Dionysii Areopagitae Athenarum episcopi, Francorum apostoli et martyris*. Glava XXVI ove *Vitae*, str. 845—852, donosi zanimljiva saopćenja o kultu sv. Dionizija u doba merovinskih i karolinških vladara. Bilješka 16, str. 852—853, sadrži etimološko tumačenje pokliča *Montjoie Saint Denis* i njegovih semantoleksičkih varijanata. Sadržaj ovoga za proučavanje povijesti franačkog ratnog pokliča značajnog teksta donosi se ovdje prvi put u cijelosti i u prijevodu s latinskog izvornika.<sup>2</sup>

## G L A V A XXVI

### *Ljubav i poštovanje franačkih kršćanskih kraljeva prema blaženom Dioniziju.*

Nalazim da je od kršćanskih kraljeva najstariji molitelj i štovatelj Dionizijev Klotar II koji je zaista najviše zlata i srebra a također i dobre i mnoge založne zemlje ponudio u slavu uspomene blaženog Dionizija i njegovih sumučenika; a ipak, sin njegov Dagobert premašio je toliko oca dobrostivošću i darežljivošću u građenju i bogatom darivanju hrama, koliko gotovo sve kraljeve štovanjem i klanjanjem istom Dioniziju. Ljubav Karolinga bijaše dočula čišća i pobožnija kao što im je i svetost bila veća; međutim, Dagobertu gotovo svi pripisuju zaslugu da je osnovao Dionizijev hram i njegov samostan. Dio naime tog hrama, koji je zaklanjao sveta tijela, pokrio je srebrom; samostan pak nije samo predarežljivo obogatio imovinom, nego ga je i preobilno častio povlasticama i oprostima od javnih daća. Ali, o posvećenju hrama, koje je bilo dovršeno uz pomoć samoga Krista Gospodina, spominju se neobična čudesa i to na temelju valjanih potvrda i svjedočanstava. Jer, kad su se na poziv kralja Dagoberta skupili vrhovni svećenici da slave posvećivanje za koje se je očekivalo da će biti u ožujku, neki gubavac, koji je od čuvara hrama dobio dozvolu da uoči posvećenja prenoći u tom istom hramu, dok je ležao budan i obavljao molitve, vidio je jasno kako u crkvu ulazi Gospodin Krist u pratnji svetih apostola Petra i Pavla kojima su se pridružili i zaštitnici hrama Dionizije, Rustik i Eleuterije, i kako sâm obučen u bijelu odjeću obavlja sve dužnosti posvećenja. Izvršivši pak ovo djelo, pristupio je gubavcu koji je čuo kako mu kazuje ove riječi: reci, li čovječe, svećenicima, kad sutradan dođu u ovaj hram, da sam ga ja posvetio i, kao svjedočanstvo da je to sigurno, budi očišćen od svoje gube. Čim je to izgovorio guba je bila prenesena na susjedni kamen koji do dana današnjeg, tvrdi — Robert Gaguin, s najvećim divljenjem posjećuju, a gubavac je potpuno ozdravio. Zbunjeni ovim čudom, predstojnici hrama odustaje od njegova posvećenja. Toliko o Dagobertu.

Nadalje ostali kraljevi naveliko su se natjecali što u davanju časti, što u darivanjima: dakako oni su vjerovali da zasluge svetog Dionizija pružaju takvu zaštitu da su u nadi da čovjek njegovim posredstvom može zadobiti život blaženi, htjeli biti ukopani u njegovu hramu: zato se ovaj isti hram počeo redom upotrebljavati kao zajednička grobnica kraljeva. Ali, između drugih, kolika bijaše pobožnost Karla Velikoga u ovoj prilici, kolika njegova blagost i duševna smjernost? A jer je on sebe smatrao nedostojnim tog samog Dionizijeva hrama, rekao je da je za njega dovoljno ako ga sahrane na samom pragu crkve i, tako je htio da bude pokopan. Natječe se sa smjernošću i pobjeđuje ona njegova, po ~~svetom~~ sudu, pobožnost i neobična ljubav prema njegovu zaštitniku u kojoj on, nezadovoljan kolikomudragim poklonima, uđe u hram i položivši na sveti oltar carsku krunu, pade ničice i naočigled sviju koji su ga slušali, ponudi i preda blaženom Dioniziju svoje kraljevstvo i franačku krunu. Gospodaru, sveti Dionizije, govorio je, odričem se časti franačkog kralja kako biste dobili u svoje vlasništvo sve ostalo što je njegovo. Potom je stavio na oltar po četiri zlatnika kao cijenu otkupljenja

<sup>2</sup> Zahvaljujemo Antunu S. Kaleniću, koji je ljubazno pregledao prijevod s latinskog izvornika koji je translacija s grčkoga teksta.

svjedočeći ovim znakom i čineći to naočigled sviju da on kraljevstvo Franaka ne prima ni od koga nego od Boga i blaženog Dionizija. To nije samo on sâm učinio nego je naredio da i drugi budući kraljevi svake godine tako čine. Onaj koji bude morao krenuti u vojnu pohod izvan kraljevstva ili, koji iz drugih razloga bude iz njega izlazio, morat će po propisu moliti za dozvolu tog istog Dionizija i preporučiti mu kraljevstvo otprilike po ovom propisu: Gospodaru, sveti Dionizije, tražim vašu dozvolu za svoj odlazak, ostavljam vam Francusku da je brigom božjom stavite pod svoje okrilje. Ovaj primjer Karla Velikoga slijedili su i budući kraljevi koji, kada polaze na neki daleki put, posjete tijela svetih mučenika i, položivši na oltar blaženog Dionizija darove i povjerivši bogovima brigu i zaštitu kraljevstva, od istih dobivaju odobrenje za odlazak. Smatra se da je od tog istog štovanja Dionizija i ljubavi prema njemu potekla ona stara izreka koju su ti isti franački kraljevi prečesto izgovarali na svom rođenom jeziku Mon Jove S. Denys, što znači: Jupiter meus S. Dionysius. Kao da su govorili: Neka drugi imaju Jupitera, ja ću umjesto njega imati sv. Dionizija. Pričaju da ta izreka potječe još od vremena Klodovika I koji je po nagovoru i na poticanje svoje žene veoma pobožne kraljice Klotilde bio potaknut kako na želju da prihvati kršćansku vjeru, tako i na štovanje svetog Dionizija. Budući da se isticala izuzetnom tjelesnom ljepotom i pravom kraljevskom naravi, s Klodovikom je sklopila zakoniti brak pod tim uvjetom da on obeća da će pristupiti kršćanskom krštenju i od Jupitera a i od drugih bogova prijeći jednom jedinom bogu i na kršćanski obred. To je on zaista i obećao ali poslije proslavljenog vjenčanja dugo odlagao dok nužda to nije najzad iznudila. Jer, u petnaestoj godini svoje vladavine zaratio se s Alemanima i oni ga gotovo savladaše; kada nije mogao zaustaviti svoje da ne nagnu u bijeg, našavši se u škripcu, sjeti se tek tada riječi koju je nekada dao Klotildi. Pa kada mu lažni bogovi nisu pritjecali u pomoć, zavjetom je obećao jedinome istinitom Bogu krštenje i vjeru ako bi ovaj u ovom ratu zaista bio na njegovoj strani i kao pobjednika ga vratio kući. Proglasivši svečano ovaj zavjet, njegovu volju odmah podjari novi žar i on zapovijedi da se iznova dâ znak i vodeći pod oružjem sa sobom najbolje mlade ljude, koje je imao u svojoj blizini kao svoje osobne čuvare, okrene natrag na neprijatelje. I za kratko vrijeme su progonitelji bježali, pobjednici su bili pobijedeni, kralj Alemana bi ubijen, Alemanija bude pokorena. Poslije tako značajne pobjede mužu pobjedniku ususret dođe pobjedonosna Klotilda zajedno sa svetim Remigijem; i, ukratko, kralj Klodovik je poučen, odriješen grijeha i izabran za poštovatelja slavnoga Knista i štitenika svetog Dionizija i potom nestade Jupitera sa svojim bogovima i umjesto njega svuda slave Dionizija. Najposlije, bilo u zaklinjanju, bilo u nekom drugom govoru, gdje se prije upotrebljavalo Jupiterovo ime, gotovo već od vremena kršćanskih kraljeva se ne ori više ništa drugo nego Mon Jove S. Denys: sve dok nisu — kako su prolazile godine i Jupiter pomalo padao u zaborav — budući kraljevi i drugi knezovi, jer se izgovor pomalo promijenio, počeli misliti da se onom drugom riječi izražava veselje a ne Jupitera i posvuda rabiti Mon jove S. Denys, to jest Gaudium meum S. Dionysius s beznačajnom zamjenom jednoga jedinog slova: pogotovo što su mislili da je sam Klodovik tako govorio koji je tada kao Franak bio prilično sirov u galskom načinu govora; i zato su se trudili da to pripišu više kraljevom ugledu i povijesti nego gramatičkim zakonima po kojima uostalom, Ma jove S. Denis bi trebalo izgovarati pravilnim i lijepim izgovorom. Napokon, kolikogod puta bi bila izvojevana značajna pobjeda nad neprijateljima, to bijaše javni poklič razularene vojske i naroda, koji je čestitao: Mon jove S. Denys, Mon jove S. Denys: jer upravo jedinome poslije Boga Dioniziju pripisuju pobjede i trijumfe i oteti plijen. I zato su tom istomu u čast kao vojskovođi objesili u hramu i bojna znamenja i zastave preotete neprijatelju a katkada i samo vlastito oružje kojim su se hrabro i sretno borili. Ali, vratimo se sad glavnom predmetu.

Veliku ljubav prema Dioniziju slijedili su Ljudevit, nazvan Pobožni, sin Karla Velikoga, i Ljudevitov sin Karlo Čelavi i njegovi potomci. O Ljudevitu naime svjedoči vjerodostojno pismo koje je on sam napisao Hilduinu i u kojem mu je, pošto je spomenuo dobročinstva što ih je kako njemu, tako i njegovim pradjedovima učinio sveti Dionizije, naložio da sakupi sve knjige i spomenike tog istog mučenika i da mu ih pošalje: naglašavao mu je dakako dovoljno da se nada da će u tom štivu naći predah duše od mrskih mu poslova u kraljevstvu. Dodaj tome da je najmlađeg sina, Karla

Čelavog, koji je još bio sasvim mali, preporučio istom svecu posebnom brigom (kako kaže *Aimoinus*) i po posebnoj predaji. Ovaj je zato, kada je odrastao i zagospodario kraljevstvom, gajio kult svetog Dionizija kao očinsko i djedovsko nasljeđe. Stoga, kada su u franačko kraljevstvo iznenada provallili Danci i on je ostao u neodumici i neodlučan, a jedni utekli ovamo, drugi onamo i ostavili sam grad Pariz neprijatelju kao plijen, požuri s malobrojnim četama u samostan svetog Dionizija da moli božansku pomoć; a ondje je zaista vjerovao da će se i unatoč tome što se narod razilazio boriti za ostatke svetih mučenika i braniti sveto mjesto, ako se bude ukazala prilika i okolnost zahtijevala, i navaliti na neprijatelja i tako zadobiti slavu u ime hvalevrijednog tijela u svetištu vjere i vjernosti. Međutim, neprijatelji uzmakli su pred njegovom neočekivanom hrabrošću kad je došao: nakon što se oslobodio ovih i drugih opasnosti, sam je obasuo hram svetog Dionizija velikim dobrima i ukrasio najskupocjenijim darovima koji se do ovog našeg vremena primijećuju sačuvani. Među ovim poklonima bijahu čavao križa Gospodnjega i Kristova trnova kruna i ruka svetog starca Simeona. Pošto je vladao trideset godina, isti je Karlo zadobio carstvo: a nakon što je vladao dvije godine, umro je, kako pričaju, od otrova liječnika Sedecije kojega je najviše volio, i pokopan je u talijanskom gradu Verceliju: ali, htio je da ga pošlje sedam godina prenesu u hram svetog Dionizija.<sup>3</sup> Naime, Archengerus, Dionizijev redovnik, i Alfons D. Quintini, čuvar hrama, tvrdili su da ih je, kada su prenoćivali u svojim hramovima, sam Karlo u snu podsjetio da njegovo tijelo treba prenijeti u mučenikov hram.

Ni Ljudevit Debeli nije se u odnosu na svoje pretke manje dostojno natjecao u štovanju Dionizija. Jer, kada je u Francusku provalio car Henrik II i gradu Reimsu prijeto propašću, za vrijeme dok se novačila vojska, Ljudevit sam pođe k svetom Dioniziju, sazove zaštitnika kraljevstva, iznese iz zaklona njegovo tijelo i tijela njegovih sumučenika i iskaže im poštovanje: zatim uze s oltara plamićak (to jest ratnu zastavu koju su franački kraljevi obično nosili u boju) i s vojskom krenu na Reims. Car zastrašen njegovim dolaskom i četama a ujedno meležem, sjetom i nepodnošljivošću, koje su bičevale dušu, uzmakne pred ubrzanom silom smrti i, malo poslije, dakako bez djece, izdahne: a otpustivši vojsku, Ljudevit, koji je postigao što je želio, vrati se u samostan da zahvali bogu i mučenicima; njima pak priloži i bogate darove. Ali, ono što pokazuje pobožnost dostojnu kralja bilo je ovo: prilikom ponovnog pohranjivanja istih svetih mučenika kralj sam je podmetnuo svoja ramena.

Ovom tako pobožnom kralju pridružimo njegovu neobično pobožnu ženu čija je pobožnost, ljubav i dobrohotnost prema svetom Dioniziju bila toliko da je htjela mjesto njegove patnje, ili, Brdo Mučenika ukrasiti čuvenim samostanom svetih djevice i častiti novom jednom krunom vječne svetosti. Da bi samostan, naime, odgovarao svetim djevicama reda svetog Benedikta i takvom društvu u koje bi se ona mogla ponovo povući k svojim svetim ljubavima i radostima, to jest u sjećanju i za uspomenu na slavnu smrt svetih mučenika, junačna, vječnog sjećanja dostojna Adelaida zanimala se kod svog supruga i njega nagovarala da se redovnicima, koji su prije živjeli na ovom mjestu (ono naime bijaše sjedište priora kako to nazivaju, zavisno od samostana sv. Martina de Campis) dodjeli neko drugo mjesto koje bi oni sami rado i s voljom primili u zamjenu. To je bilo zdušno obavljeno i učinjeno: oni su zaista rado prihvatili opatiju nazvanu Sveti Dionizije de Carcere. Djevice pak uspele su se na Brdo Mučenika i tako je Adelaida pobijedila i ispunila svoju želju. O ovoj zamjeni postoje pisma Petra Prečasnoga, opata u Clvniju (kojemu je naime do toga bilo stalo), koja potječu iz godine Utjelovljenja Gospodnjeg hiljadu sto trideset i treće. Nadalje, kada su bile dovršene i

<sup>3</sup> P. Halloix ne navodi povijesni izvor iz kojega je mogao crpiti ovaj neobični podatak o smrti Karla Čelavoga.

*Grand Larousse Encyclopédique*, II, Paris 1960, str. 882. bilježi da je taj isti vladar umro g. 877. u Avrieuxu u Alpama na povratku s jedne neuspjele ekspedicije u Italiji.

Isto, *Der Grosse Brochhaus*, Sechster Band, Wiesbaden 1955, str. 245. *Larousse du XX<sup>e</sup> siècle*, Supplément au Tome, II, 1929, str. 150. daje isti podatak dopunjen napomenom da je Avrieux nekadašnje mjesto Brios u Savoiji pod planinom Cenis. *Enciclopedia Italiana*, IX. Istituto Giovanni Treccani, 1931—1939, na str. 39. navodi da se Karlo Čelavi u Verceliju sastao s papom Ivanom VIII kada je bio prinuđen da se vrati kući. Razbolio se i umro u Savoiji u Brides-les-Bainsu 6. listopada g. 877.

druge zgrade za stanovanje i zidanje hrama za molitvu i zavjete, desi se upravo u pravom času da je u Galiji boravio papa Eugen III, kako na najveću radost i veselje kralja i kraljice, tako i kako bi se i on sam što veličanstvenije i svečanije proslavio. Jer, na poziv kralja svih kršćana i prepo- božne Adelaide, on je posvetio novi hram valjanim pobožnim obredima i sebi, koji je služio misu na glavnom oltaru, uzeo za ministrante za đakona Sv. Bernarda iz Clairvauxa, a za poddakona Petra Precasnog, predstojnika samo- stana Clyn. A Bernard je dakako ostavio tom istom samostanu kao poklon onu istu tuniku u kojoj je tada vršio sveti obred i koja je bila sašivena od tkanine izvezene srebrom. Tko bi mogao riječima izraziti kakva je bila radost svete kraljice, kakva pljeskanja i kakva klicanja, kada je sve obavlje- no onako kako je samo u dnu duše mogla poželjeti. Od onda često je hodo- častila na ovo sveto mjesto i nikada se nije mogla dovoljno nagledati one svete zemlje i dovoljno iskazati pobožnost njoj koja je upila krv njezina gospodara Dionizija i njegovih sumučenika. Napokon poslije smrti predragog muža, svi su joj dvorci u poređenju s jedinom onom opatijom postali odboj- nima: zato je odlučila da ondje posveti svoje udovištvo, da svoj život proživi do kraja, da ondje umre i bude pokopana.

Ni Ljudevit Mladi nije dopustio da u njega ne bude krijeposti roditelja: pripremajući naime vojni pohod u svetu zemlju (to bijaše godina našeg spa- senja hiljadu sto četrdeset i sedma) prije nego što je izlazio iz kraljevstva, druge sedmice po Duhovima, dođe on k svetom Dioniziju od kojega zatraži pomoć i snagu na rastanku: ovdje u hramu s velikim poštovanjem po kraljev- skom običaju on je primio i svetu zastavu. I sljedeći čak očevo primjer, za vrat je uprtio nosiljku svetog Dionizija dok ga se natrag pohranjivalo.

Tko bi mogao, a da ne zasluži prijekor, mimoći ovdje Filipa Augusta, sina ovog Ljudevita Mladega? Ovaj naime, kojega je bog poklonio rodite- ljinu na mnoge molbe poslije brojnih potomaka drugog spola, kada je za života očeva i očevom voljom, napunivši jedva petnaest godina, bio dove- den na kraljevsku vlast, počeo odmah pružati velike dokaze ljubavi prema Dioniziju. Zato se je ljeta Gospodnjega hiljadu sto devedesete, na praznik svetog Ivana Kristitelja (što je odavno otvoreno priznavao i još duže u duši nosio i priželjkivao) spremajući se sad ozbiljno da poduzme križarski pohod u svetu zemlju, zaputio u grad svetog Dionizija s namjerom da u pomoć prizove njega za zaštitnika, zapovjednika i vojskovođu. Bacivši se ovdje ponizno na nramorni pod pred njegovim svetim tijelom i tijelima njegovih sumučenika Rustika i Eleuterija upućivao je žarke molitve velikom dobrom bogu i preporučio se javno njemu i blaženoj Djevici i smjerno i ponizno i onima svetim mučenicima i svim svetima: zatim prospavši suze, usta od molitve i s osjećajem velike pobožnosti primi iz ruke nadbiskupa remskog Vilima, njegova ujaka, poslanika apostolske stolice, košaru s hranom i hodočasnički štap; tada je svojim rukama ponovo zabio i podigao po dvije divno ukrašene zastave, koje su bile pričvršćene nad tijelima svetih muče- nika: nakon što je isprosis pomoć od molitava vjerske braće i primio čavao Gospodnji i trnovu krunu i blagoslov iz ruke svetog Simeona (koje u tom samostanu čuvaju kao najvrednije relikvije), kralj svih kršćana požurni na put da bi proširio slavu kršćanske vjere. Potom, pošto su prevladani svi uzroci oklijevanja i odgađanja, iduće godine, na sama bđenja na uskrсни blagdan, pred bedemima grada Accone, koji je jedan od najutvrđenijih gra- dova u Palestini, nakon što su ga kršćani opsjedali, ali nisu baš ništa uspi- jevali protiv Saladinove vojne sile i gradskih utvrda, stupio je kao anđeo Gospodnji i, ulivši hrabrost svojim, tako ga je počeo opsjedati da su oni, ne očekujući navalu Franaka (jer put bijaše već otvoren) i voleći više da se predaju nego da izgine, prihvatili ove uvjete za predaju: da će vratiti pravi križ Gospodnji koji je imao Saladin; da će natrag dovesti sve kršćane koje su kao zarobljenike zadržavali u svojim zemljama; da će oni sami — samo da im se pokloni život — otići bez ikakvog oružja. Kada se poslije toga Filip razbolio a iskrslji su i drugi razlozi za povratak, po povratku u Francusku, ništa mu nije bilo važnije nego da odmah pohita u hram preblaženog Dioni- zija radi molitve: kada je stigao ususret izadoše mu redovnici ovoga samostana sa svojim opatom Hugonom, u mimohodu, da se poslužim Rigordijevim rije- čima, i pjevajući himne i laude uvedoše ga u hram. Kralj je pak klečeći ponizno pred tijelima svetaca zahvaljivao najprije koliko je najviše mogao bogu i svetim mučenicima čijom je pomoći svladao tolike opasnosti: tada je na oltar kao posvećen poklon stavio svileni plašt, zalag svoje ljubavi. Kako bi istinski posvjedočio svoju pobožnost prema Dioniziju i očiglednije dokazao

koliko nade i vjere polaže u njegov ugled pred bogom, isti je poslije toga predašnjem broju Dionizijevih redovnika dodao još trideset drugih da bi oni danim bogatim darovima za njega bogu neprestano prinosisli žrtvu. Kada su ostali francuski kraljevi primijetili ove i druge usluge učinjene Dioniziju, tada sveti Ljudevit s najvećom čednosti i pobožnošću, kada se spremao na put u Jeruzalem da širi vjeru, ušavši u samu zbornicu redovnika u Dionizijevu samostanu, uklanjajući se ne samo od stolica predstojnika ili starijih, nego i nižih, pristopitijih stolica mladih redovnika, izabere mjesto na nižnjoj stepenici kojom se penje na opatovo prijestolje: odakle, nakon što su obavljene svete molitve svih redovnika za njega i za spas cijelog kraljevstva (koje je on blaženom Dioniziju osobito preporučivao) i pošto je primio blagoslov čavla Gospodnjeg i trnove krune, uz silno klicanje i odobravanje sviju, krenu na put. Svoju izuzetnu ljubav prema Dioniziju nije manje pokazivao u smrti nego u životu: jer, kada su već smalaksale njegove tjelesne snage čuli su kako je ponovo izmolio kraj one uobičajene molitve blaženom Dioniziju: Daj nam, molimo, Gospodine, da preziremo sreću svijeta i da se ne bojimo njegovih nevolja. Sahranjen je u hramu istog Dionizija što ga je za života kitilo mnogima zlatnim vijencima i nakitom i koji je izabrao za mjesto pokopa. Budući da je ovo dovoljno da se dokaže ljubav kršćanskih kraljeva prema mučeniku Dioniziju, odustajem od toga da iznesem mnoge druge stvari.

### Bilješka 16

Mon Jove Saint Denys. O ovom bojnom pokliču *Robertus Cevalis*, knjiga *De re Galica*, odlomak 12, ovako: Vidiš li kako je vječna uspomena na Galofranke priznata i izvanjim svjedočanstvom, hrabro stečena s Klodovikovim oružjem? Jer Klodovik pobijedio je ali preko običnoga ljudskog shvaćanja više božanskom pomoći nego ljudskom promišljenošću. Kada je naime pobjeda u sumnjivoj ravnoteži lebdjela na nepouzdanim krilima između jedne i druge vojske, većina vojnika s naše strane bijahu katolici; čim se iz carevih usta začuo krik *Saint Denis, mon Jove*, oni koji su gotovo smalaksali ponovo se ohrabriše i pobjeda se poče naginjati na stranu katolika. A tumačenje ove lozinke je ovo: po službenom očitovanju ja uzimam za svog najvišeg Jupitera i boga onog kojega je sveti Dionizije prije mnogo dana i godina Evandeliem objavio vama katolicima galskog naroda. Ovo očitovanje donijelo je Klodoviku pobjedu nad najljucim neprijateljima. Ima ih koji to tumače ovako: Moj pomagač i zaštitnik Dionizije. Njega kojega vi katolički galski vojnici priznajete za apostola, ja zajedno s vama rado prihvaćam kao zajedničkog zaštitnika. Zato treba čitati *Saint Denys, mon Jove*, a ne *Saint Denys mont-joye*. Za jamca u tome, kaže, imam (ako netko meni ne vjeruje) *Huberta Thomu Leodija* koji ovako raspravlja o porijeklu Tungra i Eburonaca: na visokoj litici pomalja se Jupiterovo brdo, tvrđava tako nazvana, a jamačno podignuta od Rimljana koja me baš na ovom mjestu opominje da razjasnim onaj od Gala pogrešno shvaćeni poklič njihovih kraljeva, kada započinju bojeve, *Mon ioye saint Denys*, što ga je, kako pričaju, izvuknuo onaj kralj koji se prvi među Francima nazvao kršćaninom, i što ga upotrebljavaju i rabe budući kraljevi da bi poticali svoje da se hrabrije bore. Tumače pak *meum gaudium S. Dionysius*: da stvar ne stoji tako, to bi morale primijetiti čak i galske žene, jer u njihovu jeziku *joye*, to jest radost, nije muškog ili srednjeg roda nego ženskog roda pa je trebalo govoriti: *Mon Joye, saint Denys*. Ovdje dakle *joye* ne znači radost (*gaudium*) već Jupitera (*Jovam*) kojega su Gali nazivali *Jove*: i, kada nije uspio sazivajući Jupitera dok se njegov bojni red naginjao raspadanju, Klodovik se obratio bogu kršćanskome kojega je diljem Galije objavio Dionizije, bilo Areopagita bilo drugi, i svojima, koji su bili najvećim dijelom kršćani, povikao: stanite, ljudi, i borite se hrabro: *Mon Jove, saint Denys*, to jest moj će Jupiter biti sveti Dionizije. To naime znači: ostavivši Jupitera, ja ću štovati boga kojega je slavio Dionizije i kojemu se vi klanjate. Čuvši, ovo, kršćani Gali brzo se vratiše u boj, potukoše neprijatelja a Klodovika božanski Remigije na svetom krštenju odriješ grijeha. Poslije kraljevi, želeći služiti se ovom riječi a ne promislivši o njoj umjesto *Jove*, izgovaraju *ioye*. Da je pak istina da su Gali zaista zvali *Jovem* ili *jove* izvodim odatle što oni samo *Jovios* nazivaju *joye*. A *Jovii* su kamenčići koje hodočasnici na cestama bacaju na hrpe da budu pravi putokazi kakve svuda po Galiji u velikim

količinama vidimo na putu k svetom Jakovu koje Gali nazivaju *Mont-joye*. A postoji odavno kod Eburonaca u Ardenskoj šumi (onom dijelu što se zove *Eyleit*) sada julijskom vojvodi podložna tvrđava, zvana Jupiterovo Brdo, *Mont-joye*, tako da sam i to zabilježio. Toliko o ovom pokliću s Hubertom Thomom Robert Cenalis. Ima drugih koji misle da u tim poklicima treba pisati, a da se nekuda i pisalo, *Mont joye*, a ne *Mon-Joye*, niti *mon joye*: u njima *mont-joye* nije ništa drugo nego hrpa mnogih radosti. I zato *mont joye saint Denys* oni ne tumače drugačije nego da je sveti Dionizije posrednik silne radosti, bilo da ljude izbavi od neprijatelja, bilo da dosudi pobjedu, bilo da ostvari drugu preveliku sreću. Ovo pak mišljenje ne samo da je vjerojatno nego također vrlo mnogo doprinosi ovima istim gomilama hvala upućenih svetom Dioniziju.

Napis i bilješka Pierrea Halloixa govore u prilog našoj pretpostavci da je ratni poklič francuskih kraljeva i vitezova stvoren u atmosferi kulta svetog Dionizija kojemu su merovinški i karolinški vladari bili duboko odani. Njegov direktni tvorac bio bi Klodovik (*Clovis*), osnivač dinastije Merovinga, kralj salijskih Franaka, koji su u V stoljeću stigli u Belgiju pa zatim u sjevernu Galiju. Klodovik je prvi vladar koji je ujedinio sva galska plemena nakon što je osvojio čitavu Galiju osim Provanse, i ujedno prvi vladar koji je prihvatio kršćanstvo. Jesu li ga potaknuli na to samo sentimentalni motivi koje spominje *Halloix*? Suvremeni istraživači, kao npr. Reto R. B e z z o l a, u Klodovikovu krštenju naziru samo politički čin. Ali, ovaj barbarski kralj težio je i ka višim duhovnim vrijednostima i ka što većem ličnom obrazovanju. Nije izvjesno, ali nije ni nemoguće da je vladao latinskim jezikom. Jer onaj isti sveti Remigije koji ga je u Reimsu preveo u katoličanstvo, povodom smrti njegove sestre Alboklede da ga utješi napisao mu je pismo na latinskom jeziku. Također je poznato da se Klodovik obratio Teoderihu s molbom da mu pošalje učitelja gitare. Nije dakle sasvim isključeno da su u njegovu obraćenju na kršćanstvo ne samo politički nego i drugi motivi suptilnije prirode, koje navodi i *Halloix*, igrali ne bas beznačajnu ulogu.

Postavši kršćaninom i katolikom, ovaj bivši paganski vladar prigrlio je u zamjenu za svog starog pomagača Jupitera popularnog Dionizija, zaštitnika cijelog galskog naroda. Tako je sveti Dionizije postao Klodovikovim Jupiterom što je sasvim u skladu s kraljevim obraćenjem na katoličanstvo. Potonji čin, u povijesti utemeljen i dokazan, može se držati za polazište u tumačenju franačkog bojnog pokliča; *Mon(t)joie, saint Denis!* je bez svake sumnje prvobitno značilo »Moj Jupiteru, sveti Dionizije«, a ne »Moja radosti, sveti Dionizije«.

Na Jupitera je već pomišljao Diez naslućujući u *Montjoie Mons Jovis* »Jupiterovo brdo«. Međutim, kakvo bi logičko značenje imao usklik: »Jupiterovo brdo, sveti Dionizije!«? Asocirati na brežuljak ili brdo na kojem je Dionizije doživio mučeničku smrt kao što čine npr. Grandsaignes d'Hauterive, Du Cange a i drugi još rječnici, ne može potkrijepiti ovo tumačenje nego samo iskriviti povijesnu činjenicu budući da svetac mučeničku smrt nije pretrpio ni na jednom brdu kraj Pariza nego u selu koje se danas njegovim imenom zove Saint-Denis. Zanimljiv je podatak što ga u bilješci 16 daje *Halloix* pozivajući se na H. Th. Leodija i R. Cenalisa, da je u Ardenskoj šumi postojala rimska tvrđava nazvana Jupiterovo Brdo. Međutim *mont* je samo jedan od različitih načina pisanja a najvjerojatnije i izgovaranja sintagme: *monjoie, munjoie, mongoie* itd. što spontano i pučkoetimološki tumačeno,

može evocirati samo jedan pojam: brdo, brežuljak, gora. Analogno s tim, površno gledano i shvaćeno, drugi dio iste složenice, *joie*, nameće elementarno značenje »radost«. Tako i mnogi rječnici »*montjoie*« definiraju kao »brdo radosti«. <sup>4</sup> Na razvitak ove značenjske varijante *Halloix* skreće pažnju argumentom da je iskonska u Klodovikovo doba popularna konstrukcija *Mon Jove* počela mijenjati svoj oblik, tj. bilo iz nepažnje, bilo zato što se je u vremenskom razmaku od V do XII stoljeća pogrešno ili nerazgovjetno izgovarao, oblik *Jove* zamijenjen je oblicima *ioye*, *joye*, što je imalo za posljedicu i promjenu značenja bojnog pokliča koji više nije podsjećao na već davno zaboravljenoga i Dionizijem zamijenjenog Jupitera nego na »radost« koje je u Francuskoj omiljeni svetac bio posrednikom poklanjajući ljudima pobjede, trijumfe, radost i sreću. Da li je već sam Klodovik, kako iznosi *Halloix*, umjesto *Jupiter* izgovarao *joye* »radost« teško je reći. Međutim, kasnija, postepena značenjska supstitucija sasvim je vjerojatna i prihvatljiva.

Porijeklo semantoleksičkih varijanata: »putokaz«, »granični humak«, »hrpa, gomila« bit će prije galsko-latinsko nego germansko-franačko. Na to upozoravaju i *Halloix*ovi navodi za razliku od etimoloških rječnika koji korijene navedenih varijanata povezuju s franačkim leksemima srodnih značenja. Smatramo da u ovom slučaju nije još dovoljno precizirana kronologija galskoga *Jovii* i u rječnicima citiranog franačkog\* *mündgawi* jer galskolatinska riječ *Jovii* mogla je u doba Franačka i Merovinga biti već potpuno zaboravljena, odnosno, izvan upotrebe i zamijenjena novom franačkom riječi.

*Zaključit ćemo*: proučavanje etimološkog izvora imenice *Mon(t)joie* i njezinih semantoleksičkih varijanata mora za svoje osnovno polazište uzeti u razmatranje puni oblik franačkog bojnog pokliča a ne izoliranu imenicu *Mon(t)joie*. Semantoleksičke varijante pak: »brdo«, »radost«, »brdo radosti«, »Jupiterovo brdo« rezultat su burnog pučkoetimološkog razvitka istoga integralnog pokliča.

U posebnu skupinu uvrstili bismo varijante u značenju: »putokaz«, »hrpa (kamenja)«, »vrhunac (radosti, sreće)« itd. Njihov postanak po našem mišljenju nije još ni danas točno i definitivno utvrđen ali prije ukazuje na galskolatinski nego na franački izvor s kojim ga većina odgovarajućih rječnika povezuje.

Malo poznati tekst *Pierrea Halloixa* veoma je važan doprinos istraživanju semantoleksičkog razvitka pokliča: *Mon(t)joie saint Denis!* kojemu je temelj u relaciji: *Jupiter—Dionizije*, što se može dokazati povijesno-kulturološkim argumentima.

<sup>4</sup> Mons Gaudii, Brdo Radosti, zvalo se inače u srednjem vijeku brdo *nebi samwīl*, visoko 914 m, s kojega su hodočasnici prvi put ugledali Jeruzalem. *Paulys Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft*. Einunddreissigster Halbband. Stuttgart 1933, str. 200.

Summary

Dictionaries of Old French and French etymological dictionaries generally define the warcry of the Frank kings, »Mon(t)joie!« »a mountain of yoy« with semantolexical variants: »hillock, slope«, »sign-post«, »pile (of stones«), »heap (of joy)«, »summit (of happiness, joy)« and such.

In this work the author begins with the supposition that the formation of the cry is in direct connection with the *cult of saint Dionysus* so that it is necessary to examine the historical sources and legacies dealing with the worship of this saint. The translation from Latin of the, for our problem, relevant fragment from the *Life of st. Dionysus* by the Jesuit Pierre Halloï in J. P. Migne's rare edition which is kept in the library of the st. Mihovil monastery in Zadar is here published for the *first time*. The content of the fragment speaks in favour of the author's supposition that in examining the etymological source of the noun »Mon(t) joie« one has first of all to take into consideration the full form of the Frank warcry: »Mon(t)joie saint Denis!« which developed on the basis of the exchange of Jupiter (*Mon Jove* and not *mon joye*) for saint Dionysus. Its semantolexical variants result from the vernacularetymological development of the integral warcry.

In the variants of meaning: »sign-post«, »pile (of stones)«, »summit« etc, the author sees a *distinct* semantolexical group which has not yet been correctly defined but which would before point to a *GallioLatin* than a *Frank* source, a fact corroborated by a majority of corresponding dictionaries.